

EUTERPE.

(Till tidskriftens tjuogoårsminne.)

Hösten överraskar ibland med drag av den tidiga våren. Oktobersol över frusna marker — och ens stelnade livssaft tina upp. Stegen bli åter spänstiga, målen vid synranden nära och klara. Det är en flyktig belysningseffekt, en illusion, en stämning; men är det väl annorlunda bevänt med tro och strävan i livets vår?

Vill du, Euterpeyngling i hösten, mjuka upp din förvedade varelse, tag då fram den trotsiga tidskrift, som engång tände vår unga håg. Den gömmer på soliga minnen: om huru det och det numret kom till; om den och den boken och dikten och kvällen. Så stort var då ens intresse, så noggrant läste man varje rad, när tidskriften kom på lördagen, att också de andres uppsatser ändrades: marginalen ser ut som ett korrektur. — Nu ler man däråt att börja med, begynner läsningen skep-

tisk, på förhand viss att Euterpetiden var brusande ungdomsövermod. Men huru det är, så ryckes man med, flammar upp som den gamle stridshästen vid ljudet av forna signaler. I vårt fall var det ju krig i fred och bedrifterna voro bravader; men deras patos var äkta, vi kände oss som kulturfaktorer, vi trodde oss fylla en mission. — Vad ville då denna Euterpefylking, vad hade vi ställt oss som mål; och vilka voro motiven?

Den gemensamma uppgiften angavs med sympatiskt äkta emfas bl. a. i tirader som följande (Eut. 1903, s. 239): »Att efter måttet av sin kraft kämpa mot fördomar och förvända tänkesätt, upplysa människorna, rena deras samvete, höja deras håg, deras smak, deras syn på livet, höja samhällets allmänna kulturnivå, den andliga ståndpunkt envar omedvetet tillägnat sig bara genom att leva i detta samhälle, det är det bästa man kan göra för den kollektivitet som fostrat en. Det är i varje fall det enda som synes återstå i detta land, och det är kanhända att bygga dess framtid.»

Programmet var ju storståtligt; och icke så litet oförväget. Men lyckan stod djärvheten bi: vi uppfostrade vår samtid, huru den än förfärades. Tidskriften väckte förargelse, men man läste dess juvenilia; och man tog intryck av dem. »Euterpe» blev en kulturfaktor. — Inför denna vår insats, inför den jublande framtidsförtröstan, varmed vi stormade fram, undgår man icke att utbrista

— som Ilions skingrade folk: *Fuimus Troes!* Men med tonvikten, trots grundtexten, mest på det senare ordet; och med åtskillig stolthet över vad som var.

Och ändå med höstens vemod över att det varit och farit. Väl rådde ej alltid solsken i Euterpes glada april; mulna stunder och missmod omväxlade med upprymdheten. Och hösten har sina behag: klar sikt och kylig renhet. Men luftslotten ligga nu skövlade, och själva vissna vi mer och mer — ens växtperiod är förbi.

Och ens välmaktsdagar desslikes. Vi voro *en vue*, vi äro förgättna; vi hade i ränslan marskalksstaven, nu se vi vår framtid som ett förflutet. Vi knoga bland *les nouveaux pauvres*, vi voro *jeunesse dorée*. — Stor sak med de yttre villkoren; men att man förändras i inre måtto, det är bittert förödmjukande. *Tempora mutantur* — det är så världens gång och som enskilde rå vi ej för det; men är det ej oförlåtligt att *et nos mutamur in illis*, att vi själva förändras med dem? Vi voro helt visst pionärer — nu blicka vi helst tillbaka. »Någon författare har sagt», skrev engång i aktivismens gryning G. C., »att det icke finnes något svårare än att uppfostra sin farmor. Jag tror det är än svårare att uppfostra sin far: den generation, som icke ännu lärt sig inse, att utvecklingen skall gå också utöver de mål den ställt sig.» (Eut. 1903, s. 161). Vi ha fått gäckeriet som bakläxa. Tiden har ilat förbi den käckaste föregångsiver; och vi ha varken lust eller kraft att låta oss upp-

fostras på nytt. — Så är allt levandes öde; vi tänkte som unga för stort om människorna, enkannerligen oss själva.

Frågar man efter motiven till »Euterpes» hugstora insatser så var väl det främsta just ens *själv*; jaget, dess frihet och utveckling, lusten att leva på eget bevåg i trots av samhällsandan. Det politiska trycket dåförtiden hade lämnat för litet spelrum för andra intressen än medborgarviljan och motståndet mot förryskningen. Uppväxtåren och avdelningslivet hade gått helt i det allmännas tecken; småningom hade man ledsnat. På studentpolitik och partipolitik och likaså på det ideliga patriotiska politiserandet. Skönhet och sanning och människovärde, själens högsta begär, försumrades, tyckte man, över hövan. Och kanske det just var betrycket, de dystra politiska utsikterna, som vände ens blickar åt annat håll, till den enda ljusning som skönjdes. Tålamod är ej ungdomens smak, politiken var tröstlös och långrandig: den borde läggas på annan bog — den som angavs av slagordet »människoandens revoltering». Före aktivismen och jägarrörelsen måste, det inser man efteråt, gå kampen för själarnas frigörelse, för uppvaknandet, för upporsandan. Det vore icke en omväg, det var i vårt läge en genväg — så resonerade vi — att underminera respekten för det bestående samhället: och denna vår tro har besannats, låt vara att det åtrådda jordskredet, först 1905, så 1917, slog alltför mycket i kras. Men bastiljen drogs med i fallet.

Ungdomens strids- och livslydnad var så ett andra huvudmotiv i Euterpefalangens fronderi. I grunden var den ett med ens jagbegär: individens, ens egen rätt i konst, i religion, i moral; personlighetens befrielse från fördomar och föråldrade band blevo de närmaste syftmålen. — Människans jag var ej till för att underordnas och uppgivas; gällde det värden att frambringa, konst att skapa, sanning att avslöja, överallt kom det an på personligheten. — En härlig ålder var det i livet — då hade ens jag ett innehåll. Eller man ville, man hoppades det. Man var fysiologiskt en annan än nu; och huru man än var halv vuxen, *något* besatt man till övermått, nämligen driften, kraftkänslan, begäret att producera. Det var en ett tvång att lätta sitt hjärta — och att söka klarhet för egen räkning, att övertyga sig själv. Därav den skälvande tonen i våra Euterpebitar; och därför betvingade de. Inre konflikter var det, man i dem bjöd till att bemästra; vissheten om ens goda rätt var icke så fast som den kunde synas. Och med tilltron till egna möjligheter var det ofta lika beställt. Vi ledo av *längtan* efter ett själv; åtrån att skapa var innerst begäret att känna oss själva växa. En åstundan, som väl alltid rör sig under de stora uppgifterna i deras makt över unga sinnen.

Vi drog oss därför till konsten, såsom det högsta och svåraste, mera än till vetenskapen. Den senare var surrogat: god nog allenast för dem, som icke mäktade dana

något enbart av sig själva. — Det var i vår unga konstsglansdagar; idealet var Albert Edelfelt: en gudarnas älskling, en halvgud var han, medan de som nått högst i vetenskapen eller i fosterländsk gärning, huru de än imponerade som dygdespeglar och viljemänniskor, saknade det som tjusade mest, nämligen konstnärens gloria av övernaturlig ingivelse. Olycklig kärlek till konsten jäste — och det ibland över bräddarna — hos ett flertal av oss: skönsjälur, essayister mera än trägna yrkesmän. En eller annan — främst Gripenberg — var väl gudabenådad; men Euterpekretsen, som spefullt — av folk som ej ville förstå oss — döptes »dekadentkottieriet», hade gjort bättre skäl för namnet »dilettantkottieriet».

Men hade blott få den heliga ande, så hade vi alla kärleken. För att rätt älska och njuta det sköna (dilettant av dilectum eller delectans) bör man betagen sökt närma sig det i egen alstringsvånda: för att rätt fatta och värda konst måste man prövat — och bränt sig — därpå. Estetisk kultur köpes icke för intet; och trevanden och besvikelser utbilda bättre än annat det själv, som var vad vi innerst sökte.

Att leva sitt eget väsen till godo, att leva som konstnären för sina gåvor, var den livsväg som hägrade för oss; tillvarons mera påtagliga värden aktades ringa därinvid. Det var en icke-osjälvisk idealism, men det var dock ett upphöjt livsmål, med anor från romantiken och

för övrigt ända från Platons *to ta auton prattein*. Men i denna vår ungdomsupptändelse smög sig, det kan väl ej hjälpas, en livslystnad också för egen del: längtan ej endast till konstnärsskap, utan också, och våldsamt, till konstnärsliv: det vi hört om och läst om och flyktigt smakat på själva. Vi lekte bohème och misskänt geni — en refuserad var genast en hjälte. Vi föraktade strebern och vardagslivet, vi hyllade en art Montmartre-moral, icke minst en fri och skönare kärlek. Och särdeles denna sistnämnda strävan väckte de äldres förtrytelse.

Likväl med föga skäl. Den fria kärlek, som prisades, förblev bland de fromma önskningsmålen; men att den förmentligt farliga läran uppbars av kretsen i samlad grupp och frimodigt drevs i dess tidskrift, kunde synas betänkligt. G. C. citerade till vårt försvar (Eut. 1903, s. 23) en auktoritet som Vald. Vedel — hos märkesmännen i Danmark och naturligtvis mest hos Georg Brandes gingo vi alla i skola. »Jeg er Fritaenker», förklarade Vedel, »baade i religiøs Henseende og med Hensyn til den gaengse Kønssaedelighed; og jeg anser det for meget vigtigt at det føres Kamp baade mod Kristendom og mod den officielle Kønsmoral.» Det var en lösen som allmänheten ville sätta som motto över hela Euterpe. Och sant är att dess skribenter drogo ett i de anförda punkterna, huru man än differerade i ämnesval och läggning. T. o. m. vår socialpolitiker, den tidigt saklige Leo Ehrnrooth, som jämte Torsten Söderhjelm hade äran av ini-

tiativet till en de unges tidskrift, t. o. m. denne djupligare i den sociala fråga, som då ännu endast skymtade, debuterade med en anmälan (Eut. 1902, n:o 16), som redan i titeln var anstötlig: den anmälda boken hette »Ny kärlek; en bok för mogna andar» . . .

Anstuckna, om icke av socialism, så av *contrat social* teorier voro de fleste ibland oss. Ehrnrooth sekundades, och det med dragning åt anarkismen, av *rive gauche* parisaren Poirot, som var rabulist i alla stycken och trotsigt förälskad i ärlighet. Själv pläderade Ehrnrooth endast »arbetarklassens höjande politiskt, ekonomiskt och intellektuellt» — och det har ju numera nåtts med besked, om det än brister åtskilligt i det sistnämnda stycket. Ett utslag av samhällsförbättrartresset var också vår iver för kvinnosaken, för kvinnans personliga frigörelse och närmast för hennes frihet och rätt till älskog efter sitt eget sinne — liksom efter vårt sinne — i strid med den gruvliga könsmoralen. Vi upprördes över de onda ögon, som följde ung kärlek på varje dess steg; och sökte vi därjämte ärerädda också den fåvitska jungfrun — flickebarnet som vågade allt, men icke den typ som förråades av kärleken som förvärvskälla — så var det icke av lastbar lusta, utan av redlig och ridderlig, om än barnsligt troskyldig idealism.

Det var upplevelser från *Quartier latin*, som bestämde ens livssyn i dessa stycken. Man begärde ett renare kärleksliv än det som möjligen stod en till buds hos da-

mer av äldre årgångar med rutin i att fresta ynglingar — eller hos dem som ej frestade alls: »det gamla gardet, som ständigt ger sig — och som aldrig dör». Idealet, det var midinnetten, som tjustat en i Paris, hon som gav en god dag i förhelliganden och förbud, hon som trots allt förblev oskuldfull, hon vars själ var så doftande ljuv som de blyga violer hon ständigt bar i den knoppande barmen. Att här hemma söka inympa tanken, att kärleken aldrig är synd och skam, men att äktenskapet kan vara det, att kärleken helgar äktenskapet, men ingalunda tvärtom; att en Louise, en Mimi Pinson är förmer än de vigselfästa, om man mäter med deras kärlek: det var helt visst naivt (och lika naivt som att utsträcka sympatien för Frankrikes blusmän till proletariatet i eget land); men det var icke värt de beskärmselser, dem den allmänna oviljan uppstämde.

Paris var vår inspirationskälla; och Paris hade varit uppvaknandet, mera varit en jordbävning för ens trofast dresserade sinne. Frankrikes vitterhet, konst och kulturliv, Frankrikes fria samhällsskick förblev alltsedan vår diktan och traktan. Med Frankrikes attiska anda, också i seder och syn på tillvaron, skulle antiken återuppstå — och det i en rättfärdig värld. Frankrike var ju det enda land, som drev idealpolitik: det hade vigt sig till insats för människosläktets frälsning, det var som den såningskvinna i jakobinchevelyr, som svävade fram i dess frimärken. — Ungdomen sjöd i blodet, man tärdes

av *nostalgie de Paris*; det rev och skrek i ens själ inför franska böcker och tidningar — de gjorde att tillvaron här i hemlandet kändes förspild och förhatlig. Man rent av var rädd för allt franskt, rädd som i olycklig kärlek — av självbevarelsedrift.

Livet far utan förbarmande fram med ynglingars illusioner; värst har det gått med ens förtröstan på Frankrike. Tyngst av de många besvikelserna, en jordbävning återigen, ett ragnarök för allt högt och heligt, blev Frankrikes fallit. Nu drar jag mig åter för allt som är franskt, men icke längre av kärlekslängtan: utan av skamsen motvilja för vad som är tryckt på Versaillesfredens språk. Frankrike var oss världens salt — när saltet mister sin sälta, varmed skall man då salta?

Man frågar sig, skeptisk och gramsen, om vi ej läto dupera oss: var kanske den Frankrikes härlighet man i ungdomen drack sig rusig av framför allt en reflex av det livsbegär, som styr all ungdomens åtrå? »Här har Ni mig igen», hälsade jag en höst värdinnan på mitt kära studenthotell vid Place du Panthéon. — »Jag väntade Er», sade hon: »sålänge Ni är ogift, skall Ni komma vart år; när Ni gifter Er får jag nog veta det — då kommer Ni icke mera». — Hon fick dessvärre rätt. Älskar ej främlingen Frankrike — såsom kungen i farsen med samma namn: »Dieu, que j'aime la France» — närmast för

fransyskornas skull, för den älskogens lek och lyftning, som ligger i luften i gratiernas land och smeker och smittar alla? »Ici, l'idée de l'amour» — det vore synd att översätta — double, pour ainsi dire, toutes les idées. Tandis que l'on s'occupe à bien d'autres choses, elle est là, prete à courir au hasard, se posant une seconde n'importe où, reportant ailleurs, jouant avec l'improbable: toujours présente. L'atmosphère de ce pays-ci est amoureuse, de là sa douceur souple» . . .

Men nej, det var icke den lätta luften, som drog en till livsglädjens metropol; vår livsaptit i Euterpe var icke den vulgära. Vi lockades till Paris för att man andligen växte där som på ingen fläck under solen. Kulturens källa är storsamhället; »icke böckerna», säger Rousseau (och det slog an, det talet), »utan samhällsandan är det, som utvecklar ett tänkande huvud. Om Ni äger ett grand begåvning, så res på ett år till Paris. Där blir Ni snart allt vad Ni duger till eller Ni blir aldrig någonting alls.» — *Jaget* alltså, icke könet, gärningen man hoppades på, de alltdominerande själsbegären, det upptände en för Frankrike. Det var ju i livets heroiska ålder; »älska din gärning över allting och din nästa lika litet som dig själv», lydde en paroll i Euterpe (1903, s. 237). — Miljösuggestion, klimatfeber — men denna heta längtan till Frankrike drev fram Euterpes aprilvår.

Och därför, inför vad Frankrike gav, vägrar ens hjärta att erkänna, »dass Frankreich verloren gegangen». Drömmen om en ädlare mänsklighet, om det »menniskomen en god vilje» som Frankrike skulle förverkliga, må ha gäckats aldrig så grymt; Frankrike må ha deserterat: en dag skall fanan höjas på nytt, franskt snille skall åter betvinga världen, försonande det som brutits. Politikens förvillelser upphävas: Dreyfusprocessen är glömd, och skräckväldet och Bartholomeinatten; och rutenheten och skammen 1700-talet igenom. Men andens vinningar fortbestå, upplysningens och kulturens, som en välgärning för all tid — också synderskan Frankrike skall mycket förlåtet varda, ty hon har mycket älskat.

Innan »Euterpes» saga var all, hade vi sorgen att mista den man, som stod för oss som den ypperste och efter vars stjärna vi ställt vår kosa från tidskriftens första framträdande: dess första uppsats (av Gustaf Strengell) var om Edelfelt och till Edelfelt. En ödeläggelse var hans död, en kungssorg för hela vårt land, och ett bane-sår för »Euterpe». Ty om han än icke skrev i vårt blad, så var han dess andliga föresyn, han gav oss uppmuntran och erkännande, han gjorde oss äran att gästa vår krets, och ofta tänkte vi, när vi skrevo, på vad Edelfelt skulle säga om det.

Men Euterpe var redan dödsmärkt, när Edelfelt ryck-

tes bort; politiken uppsög människornas tankar, och endast bröderna Söderhjelm spänstighet höll intresset för tidskriften uppe. Två år och ett halvt efter Edelfelts död sjöng Gripenberg åter sorgesång: vi hade förlorat Torsten Söderhjälm — och därmed en del av vårt eget livs glädje. En vårvind hade han varit ibland oss, lyftning och värme, varhelst han gick fram. Han var bland essayisterna konstnären, mer skönhetsbetagen än andra, han lärde oss fatta Schopenhauers: att konsten väl icke är verklighet, men *mera* än verklighet. Också exekverande konstnär var han; han kunde framföra Almquist, så timme för timme av natten förrann: det timliga försvann för det eviga. — Vore Torsten Söderhjälm kvar, så skulle han alltfört förmå tvinga oss, frambesvärja den lyftning, som enade oss i ungdomens vår.

Att ha hört till »Euterpe» förpliktar: *fuius Troes!* Förpliktar att stå fast vid Euterpeprogrammet: rena människors samvete, höja deras håg, tänka stort om konstens bestämmelse. — Från de motiv, som eldade oss, har det inmängda slagget bränts ut — värst farligt var det ju aldrig. Skall icke tidskriftens eftermäle en gång slutligt betyga, att dess estetiserande fritänkare oegennyttigt ställt in sitt liv på överpersonliga syftemål — och att de icke förtröttades, utan lågo i livet ut?

Det bor trolltyg i gamla Euterpeminnen. Men *dulce est desipere in loco.*

Hösten överraskar ibland med drag av den tidiga våren.

(Oktober 1921.)